

NYT FRA SPROGNÆVNET

JUNI 2018

Dansk
Sprognævn

INDHOLD

Dansk ordimport – pause-skærm eller screensaver?

Læs om direkte lån og afløsningsord i denne delundersøgelse af Sprognævnets store forskningsprojekt om importord i dansk.

Fremadrettet – et hadeord

Sprognævnet ser nærmere på et upopulært ord.

Spørgsmål & svar

- *Forholdsvis og uforholdsvis*
- Er bindestregen i *e-sport* på vej ud af sproget?

Dansk ordimport – pauseskærm eller screensaver?

Dansk ordimport – *pauseskærm* eller *screensaver*?

De fleste kan sikkert relativt hurtigt komme i tanke om et engelsk lån som vi anvender indenfor it-verdenen, fx *computer*. Mange kan sikkert også komme i tanke om et dansk ord der erstatter et engelsk ord indenfor samme område, fx *mus* (i stedet for *mouse*). Og nogle kan måske også komme i tanke om tilfælde hvor vi kan veksle mellem et dansk og et engelsk ord, fx *handle* og *shoppe*. Men hvorfor indlåner vi ordet *computer*, mens vi oversætter *mouse* til *mus*? Og er at *handle* egentlig det samme som at *shoppe*? Det er nogle af de spørgsmål som jeg vil forsøge at besvare i artiklen her.

MARGRETHE HEIDE-MANN ANDERSEN
(f. 1971) er seniorforsker i Dansk Sprognævn

DENNE ARTIKEL indeholder de overordnede resultater af i alt 4 spørgeskemaundersøgelser som lå på Sprognævnets hjemmeside fra midten af februar 2017 til midten af juni 2017. I spørgeskemaerne har jeg spurgt folk om deres holdninger til direkte lån overfor afløsningsord, fx *pauseskærm* overfor *screensaver*. Tak til de læsere der har besvaret skemaerne.

BAGGRUND

I sommeren 2016 bevilgede Kulturministeriets Forskningsudvalg 648.000 kr. til projektet *Yes, det er coolt. Om påvirkning af dansk ordforråd fra andre sprog* (også kaldet *Moderne importord i dansk* eller *MiD*-projektet). Et af hovedformålene med *MiD*-projektet er at resultaterne skal kunne sammenlignes med det fællesnordiske forskningsprojekt *Moderne importord i sprogene i Norden* (herefter kaldt *MiN*-projektet). Dette projekt tog sin begyndelse i efteråret 2000 under ledelse af professor Helge Sandøy fra Bergens Universitet. Termen *moderne importord* stammer således fra dette projekt, og med den menes der alle ord der er lånt ind i dansk fra andre sprog efter 1945. De vigtigste resultater af den danske del af projektet var at langt størstedelen af de ord vi låner fra andre sprog, stammer fra engelsk, og at mængden af lån fra engelsk er steget til det tredobbelte fra 1975 til 2000. De forskellige undersøgelser er hovedsageligt blevet trykt i serien *Moderne importord i språka i Norden*, Novus forlag, Oslo. Seks udvalgte bind i serien er publiceret på OJS-plattformen (<https://tidsskrift.dk/index.php/min/index>). Projektet er nu afsluttet.

MID-PROJEKTET

Flere af Sprognævnets medarbejdere har i 2017 og 2018 arbejdet med MiD-projektet, hvis fokus ligger på påvirkningen af skriftsproget. Det der undersøges, er dels hyppigheden af lån fra fremmede sprog til dansk, dels tilpasningen af lån til dansk ortografi og morfologi, og vi har hver især haft ansvaret for et eller flere delprojekter under disse to hovedprojekter. Jeg vil her beskrive et af de delprojekter som jeg har arbejdet med, nemlig forholdet mellem direkte lån og afløsningsord.

AFLØSNINGSORD OG DIREKTE LÅN

I tilpasningsdelen har jeg bl.a. undersøgt om et udsnit af befolkningen foretrækker direkte lån (som oftest fra engelsk, fx *roadrage*) eller danske afløsningsord (fx *vejvrede*). Afløsningsord er altså danske ord der erstatter et tilsvarende engelsk lån. Det kan enten ske i form af en direkte oversættelse (som *hjemmeside* for *home page*), eller i form af en omsættelse, dvs. en mere fri gengivelse af det engelske ord, fx *pauseskærm* for *screensaver*.

Nogle gange eksisterer det direkte lån og afløsningsordet side om side. I sådanne tilfælde sker der ofte det at betydningen af ordene forskydes således at de to ord ikke længere er helt identiske. Det gælder fx *shoppe*, som vi ofte bruger om lystbetonede indkøb af fx tøj, mens *handle* ofte bruges om de nødvendige indkøb af fx mad. Også denne del af tilpasningen af engelske ord til dansk kommer jeg ind på i undersøgelsen.

HVOR MANGE OG HVEM SVAREDE?

De 4 spørgeskemaundersøgelser blev i snit

VIDSTE DU ...

... at en *bølle* hedder sådan fordi der i 1880'erne huserede en bande ved Bøllemosen ved Skodsborg nord for København? Banden kaldte sig for *Bøllesjakket* (dvs. 'Bøllemoseforeningen'), men efterhånden løsrev ordet *bølle* sig fra sin oprindelige sammenhæng og blev en selvstændig betegnelse for en 'rå og voldelig person'. Siden er der kommet både *farbøller*, *fodboldbøller* og *motorbøller* til, og man kan også gå med *bøllehat* (egentlig 'en hat der minder om en bølles påklædning').

besvaret af 1316 personer. Da besvarelsene er anonyme, ved jeg ikke om det er de samme personer der har svaret på alle 4 spørgeskemaer. Jeg ved dog at det primært er yngre kvinder fra københavnsområdet der har deltaget i undersøgelsen. Yngre kvinder fra københavnsområdet er også de typiske brugere af Sprognævnets spørgetelefon (se [Margrethe Heidemann Andersen: De ringer – vi svarer. Stadigvæk](#)). Dette sammenfald er måske ikke så overraskende da det jo naturligvis er Sprognævnets kernebrugere der kender vores hjemmeside, og som følger os på Facebook og LinkedIn. Men det betyder at det ikke er et repræsentativt udsnit af befolkningen der har svaret på skemaerne, og jeg må derfor tage forbehold over for undersøgelsens generaliserbarhed.

SPØRGESKEMAER SOM METODE

Spørgeskemaundersøgelser er som udgangspunkt en ret nem og effektiv metode til at

» indsamle holdninger fra mange forskellige mennesker på relativt kort tid. Det er dog en ulempe at jeg på baggrund af spørgeskemaerne kun ved hvilke ord informanterne foretrækker – jeg ved ikke hvilke ord der rent faktisk er de mest udbredte. For at rette op på denne skævhed har jeg derfor suppleret holdningsundersøgelserne med undersøgelser af den faktiske sprogbrug (altså om fx *screensaver* eller *pauseskærm* er det ord der oftest bliver brugt) i landsækkende aviser og i enkelte tilfælde i regionale aviser i perioden fra 2009 og til i dag.

DE UNDERSØGTE ORD

De ord som der er blevet spurgt til i undersøgelsen, er fordelt på forskellige typer. Disse typer er:

- Ordpar der også blev undersøgt i MiN-projektet, fx *e-mail* og *e-post*
- Ordpar som først er gledet ind i dansk indenfor de senere år, og som enten optræder i Sprognævnets nyordsbog, **Nye Ord i Dansk 1955 til i dag** (dsn.dk/noid, herefter blot NOiD), eller på **Sprognævnets nyordslister** (<https://dsn.dk/noid/nyordslister>), fx *mandeknold/manbun* ('herrefrisure hvor håret er sat op i en knold på hovedet', dsn.dk/noid)
- Ordpar hvor det ene ord har eksisteret i dansk i mange år, mens det andet ord er af nyere dato, fx (*bånd*)*spaghetti* og *tagliatelle*, der er fra hhv. 1934 (Ordbog over det danske Sprog, på ordnet.dk, herefter blot ODS) og 1977 (NOiD)
- Ordpar hvor importordet er nemt at oversætte, fx *hadforbrydelse* for *hatecrime* og *drengemand* for *boyband*
- Ordpar hvor det danske ord er en omsættelse, fx *pauseskærm* for *screensaver* og *valgstedsmåling* for *exitpoll*

- Ordpar hvor importordet lægger sig ved siden af et dansk ord som således får en ny brug eller en øget brug. Det gælder fx det gamle ord *følger*, der nu også kan bruges om en person der følger en anden på de sociale medier (dvs. en 'follower').

RESULTATER: ORDENE FRA MIN-PROJEKTET

De ord der er blevet undersøgt, er:

- *design/formgivning*
- *bodyguard/livvagt*
- *e-mail/e-post*

DESIGN/FORMGIVNING

De første af de undersøgte ord fra MiN-projektet er *formgivning* overfor *design*. *Formgivning* kan i dansk dateres til 1915 (ODS), mens *design* kan dateres til 1941 (Supplementet til Ordbog over det danske Sprog). I dag har *design* næsten udkonkurreret *formgivning* i den faktiske sprogbrug med 98 % af forekomsterne. Derudover er det også det ord som langt størstedelen af informanterne foretrækker (89 %). Dermed kan importordet *design* i kraft af sin succes karakteriseres som det professor Jørn Lund kalder en "gøgeunge". En gøgeunge er i denne forbindelse et ord der i første omgang lægger sig ved siden af et etableret ord, men siden hen som en gøgeunge tipper det oprindeligt eneherkende ord ud af reden (jf. Jørn Lund: *Den sproglige dagsorden*, Gyldendal 2003, s. 97).

BODYGUARD/LIVVAGT

I ODS-S dateres *bodyguard* til 1955. Derudover oplyser ordbogen at *bodyguard* betyder 'en eller flere mænd der beskytter en kendt person', og at det er et synonym til *livvagt*. Tilslutningen til importordet *bodyguard* er faldet siden 2007 (jf.

resulaterne i **Pia Jarvad: Afløsningsord i dansk.**

I: Gudrun Kvaran (red.): *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden.* Moderne importord i språka i Norden, bind 6, 2007, s 96), dvs. fra 43 % dengang til 26 % i dag, mens lidt flere foretrækker *livvagt* (47 % i dag mod 43 % dengang). I den faktiske sprogbrug står *livvagt* i dag en smule stærkere (med 56 %) end *bodyguard*. Man kan dog sætte spørgsmålstegn ved om de to ord altid er helt synonyme. Fx bruges *livvagt* tilsyneladende oftere om historiske forhold end *bodyguard*; en søgning i Informedia, pressens samlede dataarkiv, i februar 2018 (alle år) giver således 155 forekomster med *Hitlers livvagt* og kun 16 med *Hitlers bodyguard*. Dermed antydes det at de to ord nok kan betyde det samme, men at der er en differentiering i deres brugsområde.

E-MAIL/E-POST

Afløsningsordet *e-post* blev anbefalet af Nordisk Sprogsekretariat i 1992 som en fællesnordisk erstatning for *e-mail*. Afløsningsordet har dog ikke vundet indpas i dansk og er i dag stort set udkonkurreret af *e-mail* (eller måske snarere *mail*) i den faktiske sprogbrug med 99 % af forekomsterne. Det er også det ord som langt størstedelen af informanterne (90 %) foretrækker. Dermed viser undersøgelsen altså at de nye importord *design* og *e-mail* har marginaliseret *formgivning* og *e-post*, mens *bodyguard* og *livvagt* står nogenlunde lige – men ikke nødvendigvis kan bruges i flæng.

NYE ORD: HOLDNINGERNE

De nye ord der er blevet spurgt til i undersøgelsen, er følgende:

- *farkrop/dadbod*
- *krammeterapi/cuddling*

Mandeknold. Ordet er første gang registreret i 2014.

- *kurvet/curvy*
- *fribløder/freebleeder*
- *havfruelår/mermaid thighs*
- *trolde/trolle*
- *fotobombe/photobomb* (substantiv)
- *fotobombe/photobomb* (verbum)
- *mandeknold/manbun*

Undersøgelsen viser at informanterne foretrækker de danske afløsningsord *farkrop* (70 %), *krammeterapi* (63 %), *kurvet* (62 %), *fribløder* (61 %) og *havfruelår* (46 %), mens importordet foretrækkes ved *trolle* (70 %), *photobomb* (55 %), *manbun* (44 %) og *photobombe* (40 %). Andelen af ved ikke-svar er relativt høj ved de nye ord, dvs. mellem 8 % (ved ordparret *kurvet/curvy*) og 45 % (ved ordparret *havfruelår/mermaid thighs*). Dette er nok en konsekvens af at informanterne ikke har haft mulighed for at svare ”ingen af dele-

ne”, som formentlig er det mest oplagte svar ved meget lavfrekvente ord som *havfruelår/mermaid thighs*.

NYE ORD: SPROGBRUGEN

Den faktiske sprogbrug er nogenlunde i overensstemmelse med holdningsundersøgelsen. Det skal nævnes at tallene skal tages med et gran salt da der som regel er tale om meget få forekomster af de enkelte ord. Afløsningsordene *kurvet* (94 %) *fribløder* (77 %), *farkrop* (76 %) og *havfruelår* (67 %) står stærkest i sprogbrugen. Det samme gør importordene *trolle* (100 %), *photobombs* (88 %) *manbun* (75 %) og *photobomber*, vb. (71 %). Derudover står også *cuddling* i modsætning til holdningsundersøgelsen markant stærkere end *krammeterapi* med 76 % af forekomsterne.

OPSUMMERING

Den overordnede tendens i holdningsundersøgelsen såvel som i undersøgelsen af den faktiske sprogbrug er altså at de danske afløsningsord står relativt stærkt. Dermed viser undersøgelsen at danskerne er villige til at bruge afløsningsord (både i teori og praksis) når afløsningsordene betegner helt nye genstande og fænomener. Det hænger formentlig sammen med at det kan være vanskeligt at omtale et fænomen eller en genstand som man ikke rigtig ved hvad er, med et importord som man heller ikke kender. Selvom man ikke umiddelbart ved hvad en *farkrop* eller *havfruelår* er, er den danske betegnelse dog mere gennemskuelig end *dadbod* og *mermaid thighs* – og dermed altså mere anvendelig.

GAMLE OG NYE IMPORTORD

De ord der er blevet undersøgt, er:

■ *rouge/blush*

■ *båndspaghetti/tagliatelle*

■ *cowboybukser/jeans*

■ *sminke/makeup*

Som tidligere nævnt har jeg også undersøgt informanternes holdninger til importord der har eksisteret længe i dansk, nemlig *rouge* (1820), (bånd)spaghetti (1934), *cowboybukser* (1955) og *sminke* (hvor det ældste citat i ODS er fra biblen) overfor de nyere ækvivalenter (*blush* (fra 1983 i formen *blusher*), *tagliatelle* (1977), *jeans* (i formen blue jeans) fra 1962, mens *jeans* i betydningen 'halvlange bukser til damer, ofte med opslag og lukket med lynlås (i siden)' dog er fra 1948 if. ODS, og *makeup* (fra 1934)). *Rouge*, *spaghetti* og *sminke* er datereret ved hjælp af ODS, *makeup* ved hjælp af supplementet til ODS og resten ved hjælp af NOiD.

I undersøgelsen foretrækkes de gamle importord *rouge* (54 %), *båndspaghetti* (46 %) og *cowboybukser* (43 %), mens det nyere importord *makeup* foretrækkes af 64 % af de adspurgte. I undersøgelsen af den faktiske brug er der en klar overvægt i brugen af de nye importord *tagliatelle* (86 %), *makeup* (62 %) og *jeans* (71 %), mens det gamle importord *rouge* (om makeupproduktet) står stærkest med 80 % af forekomsterne.

I MiN-projektet var *tagliatelle* også det klart mest anvendte ord (med 79 % af forekomsterne i Infomedia, pressens samlede dataarkiv, i perioden 1999-2004, jf. [Jarvad 2007: 102](#)), og det ser dermed ud til at *tagliatelle* er ved at vinde indpas i sproget på bekostning af *båndspaghetti*. Det skal dog nævnes at *tagliatelle* også kan bruges om smalle strimler af andet end pasta, fx grøntsager (denne betydning er dog ikke taget med i undersøgelsen), og dermed er *båndspaghetti* og *tagliatelle* altså ikke semantisk identiske i alle sammenhænge.

Der er flere informanter der angiver at *båndspaghetti* kan bruges om det kludder der opstår når kassettebånd går i stykker. Det almindelige ord er dog *båndsalat*.

MAKEUP/SMINKE

Makeup defineres i Den Danske Ordbog (DDO) som 'farvet creme eller pudder der anvendes som skønhedsmiddel i ansigtet, fx øjenskygge, foundation, læbestift og mascara'. *Sminke* defineres i samme ordbog som 'farvet creme eller pudder der anvendes som skønhedsmiddel eller maskeringsmiddel i ansigtet'.

I holdningsundersøgelsen såvel som i sprogbrugsundersøgelsen finder man flere eksempler på at ordene *makeup* og *sminke* ikke altid er synonyme: Mange af informanterne har gjort opmærksom på at *makeup* bruges om skønhedsmidler (og dermed også er det der oftest bruges), mens *sminke* ofte (men dog ikke altid) betyder 'teatersminke' eller 'klovnesminke', altså 'maskeeringsmiddel'. Denne betydning nævnes også i ODS, hvor der bl.a. står at *sminke* ofte bruges specielt 'med forestilling om (overdreven) anvendelse af stærke, unaturlige, grelle skønheds- eller maskeringsmidler'. Det kan være årsagen til at *makeup* står markant stærkere end *sminke* i såvel holdningsundersøgelsen som sprogbrugsundersøgelsen.

ORD DER NEMT LADER SIG OVERSÆTTE

Jeg har også undersøgt sprogbrugernes holdninger til afløsningsord og importord i tilfælde hvor importordet nemt lader sig oversætte til dansk. De undersøgte ordpar er:

- *hatecrime/hadforbrydelse*
- *boyband/drengeband*

- *roadrage/vejvrede*
- *death metal/dødsmetal*
- *teamwork/holdarbejde*

HATECRIME/HADFORBRYDELSE

Hadforbrydelse bliver i NOiD dateret til 1991, mens *hatecrime* i samme ordbog dateres til 1998. Her er der altså tale om at afløsningsordet kommer ind i sproget først, hvorefter det importord som det er en oversættelse af, indlånes nogle år senere. Informanterne i holdningsundersøgelsen er nogenlunde ligeligt delt mellem de to ord (med 41 % til *hatecrime* og 37 % til *hadforbrydelse*), mens *hadforbrydelse* er den mest brugte form i den faktiske sprogbrug med 79 % af forekomsterne. Dermed ser det ud til at *hadforbrydelse* er et eksempel på et vellykket afløsningsord i dansk.

BOYBAND/DRENGEBAND

Drengeband blev ifølge NOiD indlånt i 1991, mens *boyband* først blev indlånt i 1997. *Drengeband(et)* var i årene 1999-2004 det mest brugte ord i Infomedia (med 59 % af forekomsterne, jf. [Jarvad 2007: 101](#)), mens det nu er *boyband* der er det klart mest brugte med 92 % af forekomsterne. Det er også det ord som langt størstedelen (80 %) af informanterne foretrækker, og det ser dermed ud til at *drengeband* kan være på vej til at blive marginaliseret i dansk.

ROADRAGE/VEJVREDE

Roadrage blev if. NOiD indlånt i dansk i 1996; omsættelsen *trafikraseri* kan ifølge samme ordbog dateres til samme år, mens oversættelsen *vejvrede* kan dateres til 2001. I NOiD oplyses det at Dansk Sprognævn efter en forespørgsel fra Ritzaus Bureau anbefalede *vejvrede* som afløsningsord for *roadrage*, og at ordet "har etableret sig som betegnelse for fænomenet". Dette

» bekræftes af min undersøgelse hvor *vejvrede* anvendes i 77 % af forekomsterne. *Trafikraseri* er kun ret svagt belagt (med 7 %), og *vejvrede* ser således ud til at være endnu et eksempel på et vellykket afløsningsord, på trods af at der kun er 26 % af informanterne der foretrækker dette ord, mens 44 % foretrækker *roadrage*.

DEATH METAL/DØDSMETAL

I 1990 indlånte vi *death metal* i dansk (NOiD), og 3 år senere, i 1993, kom afløsningsordet *dødsmetal* til. Ca. halvdelen af informanterne i holdningsundersøgelsen foretrækker *dødsmetal* (med 52 % til *dødsmetal*, 27 % til *death metal* og 16 % til begge), ligesom det også er *dødsmetal* der står stærkest i den faktiske sprogbrug med 78 % af forekomsterne. Dermed er også *dødsmetal* et eksempel på et vellykket afløsningsord.

TEAMWORK/HOLDARBEJDE

Teamwork og *holdarbejde* er anført som synonymmer i DDO og i ODS, og det ser ud til at ordene er indlånt og dannet nogenlunde samtidig i dansk, nemlig i 1942-45 (*holdarbejde*) og 1948 (*teamwork*). I MiD-projektet konkluderede man at *teamwork* i løbet af tre 6-årsperioder (1987-92, 1993-99 og 1999-2004) i Infomedia for hver af de undersøgte perioder havde øget sin popularitet på bekostning af *holdarbejde* (jf. Jarvad 2007: 90) og endte på 89 % af forekomsterne i 2009-2004. Brugen af *holdarbejde* er øget i vores undersøgelse, men *teamwork* er stadigvæk det absolut mest brugte ord med 74 % af forekomsterne. Lige så mange af informanterne (77 %) foretrækker *teamwork* på bekostning af *holdarbejde*.

OPSUMMERING

Holdningsundersøgelsen og sprogbrugsundersøgelsen er nogenlunde i overensstemmelse med

hinanden. Importordene *teamwork* og *boyband* står stærkest i begge undersøgelser, og det gør afløsningsordet *dødsmetal* også. Til gengæld foretrækker informanterne *hatecrime* og *roadrage* hvor det er afløsningsordene *hadforbrydelse* og *vejvrede* der står stærkest i sprogbrugen. På baggrund af sprogbrugsundersøgelsen kan man konkludere at afløsningsordene i undersøgelsen her står stærkt når der er tale om en-til-en-oversættelser af engelske sammensætninger.

RESULTATER: OMSÆTTELSE

De undersøgte ord er:

- *exitpoll/valgstedsmåling*
- *screensaver/pauseskærm*
- *airbag/sikkerhedspude*

Undersøgelsen har vist at sprogbrugerne foretrækker afløsningsordet *pauseskærm* (74 %) frem for *screensaver*. De foretrækker også importordene *airbag* (95 %) og *exitpoll* (48 %) fremfor *valgstedsmåling* og *sikkerhedspude*. Disse resultater er i overensstemmelse med sprogbrugen hvor afløsningsordet *pauseskærm* (56 %) står stærkest sammen med importordene *airbag* (98 %) og *exitpoll/exit poll* (68 %).

EXITPOLL/VALGSTEDSMÅLING

Exitpoll kan dateres til omkring 1995 (NOiD); *valgstedsmåling* blev dannet af Dansk Sprog­nævnet i 1996 som et afløsningsord, og de to ord er altså synonyme. I holdningsundersøgelsen foretrækker informanterne *exitpoll*. Også i sprogbrugen står *exitpoll* (med stavemåderne *exitpoll* og *exit poll*) stærkest med i alt 68 % af tilfældene. I en artikel i Nyt fra Sprog­nævnet 2010/1 har Sabine Kirchmeier undersøgt forholdet mellem de to ord, og hun viser at *valgstedsmåling* i perioden fra 2007 til 2009 er gået fra 0 % til over

50 % (jf. **Sabine Kirchmeier-Andersen: Exit poll eller valgstedsmåling**). I dag ser det dog ud til at *exitpoll/exit poll* står langt stærkere end *valgstedsmåling* og dermed måske er på vej til at marginalisere afløsningsordet.

SCREENSAVER/PAUSESKÆRM

I NOiD dateres *screensaver* til 1991; synonymet *pauseskærm* kan i samme ordbog dateres til 1994. Det fremgår af ordbogen at *skærmskåner* (det er en direkte oversættelse) også kan bruges som afløsningsord, men dette afløsningsord har jeg ikke fundet nogen eksempler på i undersøgelserne af den faktiske sprogbrug. I såvel holdningsundersøgelsen som i sprogbrugsundersøgelsen er det *pauseskærm* der står stærkest med hhv. 74 % af stemmerne og 57 % af forekomsterne.

AIRBAG/SIKKERHEDSPUDE

Airbag kom ind i dansk i 1994 (jf. NOiD), mens *sikkerhedspude* ifølge samme ordbog blev dannet i 1992. Ifølge Pia Jarvad havde Sprognævnet på opfordring af Skatteministeriet dannet *luftpose* som afløsning for *airbag*, selvom ”nævnet var klar over at det helt overvejende almindelige var *airbag*” (Pia Jarvad: *Spørg om sprog – 40 år i Sprognævnets tjeneste*. Dansk Sprognævns skrifter 44, 2014, s. 200). I 1992 blev *sikkerhedspude* anbefalet i Danmarks Radios *Sprogbreve* 1992, nr. 74, men det blev aldrig for alvor nogen konkurrent til *airbag*, der nu er næsten enerådende.

OPSUMMERING

Undersøgelsen giver ikke nogen klare resultater i forhold til om omsættelser fungerer bedre end importord. Nogle gange er det omsættelserne der oftest bliver brugt (*pauseskærm*), mens det andre gange er importordene der bliver mest brugt (*exitpoll* og *airbag*).

ORD MED NY ELLER ØGET BRUG

I den sprogbrug der er opstået i forbindelse med de sociale medier, er der flere eksempler på at et importord er blevet introduceret i dansk samtidig med at et allerede eksisterende dansk ord har fået en ny eller øget brug. Det gælder fx verberne *trolde/trolle* og *tilføjje/adde* og substantivet *følger/follower*.

TROLDE/TROLLE

Verbet *trolde* eller *trolle* i betydningen ’med overlæg genere andre folk på nettet’ kan dateres til 2010, jf. NOiD og er dermed et eksempel på et nyt ord i dansk. Undersøgelsen viser at importordet *trolle* foretrækkes (med 70 %) og bruges (i 100 % af tilfældene) på bekostning af *trolde* (der er dog tale om meget små tal, og en anden søgning i et større korpus kan give et andet resultat). Dette kan skyldes at *trolde* allerede har betydningen ’udøve trolddom’ (jf. DDO), og at afløsningsord helst ikke skal give allerede eksisterende ord en helt ny betydning (det man kalder homonymi). At det engelske ord *overhead* ikke er blevet erstattet af *overhoved* på dansk, skyldes således først og fremmest at *overhoved* har en helt anden betydning i dansk, nemlig ’person der via sin (medfødte) position er den der har den største magt i en gruppe, en bevægelse eller et samfund’ (DDO), og dermed lettere glider ind i dansk i sin engelske form.

ADDE/TILFØJE

Verbet *adde* (i betydningen ’tilføjje en ven på facebook’) bliver i NOiD dateret til 2006. Det danske ord *tilføjje* (med samme betydning) bliver i undersøgelsen foretrukket af 66 % af de adspurgte. I undersøgelsen af den faktiske sprogbrug har jeg søgt på udtrykket ”tilføjer som ven”, der blev brugt i alt 77 gange (søgning i Infomedia februar 2018, alle år). Der var ingen hits på udtrykket

» "adder som ven". Dermed er der altså tale om at et allerede eksisterende verbum i dansk har fået udvidet sin brug til også at omfatte de sociale medier. Årsagen til at det kan lade sig gøre, mens sprogbrugerne fx forkaster brugen af *trolde* om de sociale medier, er nok at *tilføje* er et verbum der ikke forbindes med nogen specielle genrer eller brugsområder, og at den nye betydning om de sociale medier ikke adskiller sig nævneværdigt fra den gamle betydning.

FOLLOWER/FØLGER

Også afløsningsordet *følger* for *follower* (der begge kan dateres til 2009 if. NOiD) står stærkt i såvel holdningsundersøgelsen (med 66 %) som i sprogbrugsundersøgelsen (med 89 %; der er søgt på hhv. *følgere* og *followers*). Dette er et eksempel på at et gammelt ord (her med den forældede betydning 'ledsager, følgesvend') godt kan få en renæssance i sproget hvis den gamle betydning ligger så tæt op ad den nye betydning at der ikke er tale om homonymi, men derimod om en ny brug (her om de sociale medier). Undersøgelsen har således vist at allerede eksisterende ord som *tilføje* eller *følger* godt kan få en betydningsudvidelse eller en øget betydning.

KONKLUSION

Formålet med undersøgelsen har bl.a. været at klarlægge hvilke egenskaber der karakteriserer det succesfulde afløsningsord. Konklusionen er at det succesfulde afløsningsord gerne skal opfylde et eller flere af de følgende kriterier:

- 1) Det må gerne være et helt nyt ord hvor hverken afløsningsord eller importord er blevet etableret endnu (fx *mandeknold* overfor *manbun*)
- 2) Det må gerne være en en-til-en-oversættelse af en sammensætning (fx *vejvrede* for *roadrage* og *mandeknold* overfor *manbun*)

- 3) Det skal ikke tilføre sproget et nyt homonym (som *trolde*), men det må gerne give et eksisterende ord en øget brug (som *tilføje*) eller et gammelt ord en ny brug (som *følger*)

Undersøgelsen har desuden vist at flere af de udvalgte ordpar har eller kan have forskellig semantik og/eller forskelligt brugsområde, også selvom de bliver angivet som mere eller mindre synonyme i ordbøgerne. Det gælder fx ordparret *makeup/sminke* hvor *sminke* ofte betyder 'overdreven, kraftig sminke', mens *makeup* bruges om "almindelig" makeup.

I de tilfælde hvor et ordpar har samme semantik og stilistiske valør, er der en del tilfælde hvor det ene af ordene ofte enten er på vej ud af sproget (som i eksemplerne *e-post/e-mail*, *design/formgivning* og *airbag/sikkerhedspude*), eller er blevet fortrængt til en mere marginal plads (som *teamwork/holdarbejde*). Dog er der i undersøgelsen også flere tilfælde hvor der tilsyneladende er fuld overensstemmelse mellem afløsningsord og importord (fx *pauseskærm/screensaver*), men her kræves der flere mere dybdegående undersøgelser af den faktiske sprogbrug for at man med sikkerhed kan afgøre om ordparrene er identiske i alle sammenhænge. ■

Fremadrettet – et hadeord

Mange sprogbrugere hader ordet ”fremadrettet”. Men hvordan kan det være? Hvad er der egentlig i vejen med ordet?

**JØRGEN NØRBY
JENSEN**
(f. 1971) er senior-
konsulent i Dansk
Sprognævn

F **REMADRETTET ER** en af de mest forhadte gloser i det danske sprog i disse år. Det behøver man blot at kaste et blik på avisernes debatsider for at få bekræftet. I dagbladet Politiken mener en læserbrevsskribent således at ”sprogpolitiet bør rykke ud med grøn sæbe og børste og vaske munden på de sprogforbrydere, der tager det skrækkelige ord ’fremadrettet’ i mund og pen” (Politiken 12.4.2013). En anden skribent gør sig i samme avis til talsmand for at man slet og ret bør ”snitte strengen” på ”alle mødedeltagere, der bruger ordet ’fremadrettet’” (Politiken 14.9.2012), mens en tredje debattør nøjes med at konstatere at statskassen ville ”svulme, hvis den opkrævede bøde på .. 50 kroner, hver gang ordet ”fremadrettet” bliver anvendt” (Politiken 15.1.2013). I Berlingske (25.5.2011) finder en læser det ”enerverende at være vidne til politikeres, nyhedsoplæseseres, journalisters, meteorologers og andet godtfolks misbrug af ordet fremadrettet”, og i Fyens Stiftstidende (3.4.2010) er en journalist ligefrem ”ved at kaste op over brugen af ordet *fremadrettet*.” Overfor Dansk Sprognævn stillede en spørger for nogen tid siden diagnosen ”fremadrettet-psykosen”, og desuden mente han at sprogbrugen måtte være udtryk ”for mental el. intellektuel analfabetisme”. Og på euroman.dk kunne man d. 18. januar i år finde *fremadrettet* på en liste med ”ting vi skal holde op med at sige i 2018”.

Men hvordan er det kommet så vidt? Hvad er der egentlig i vejen med ordet *fremadrettet*? Hvorfor er det så upopulært? Og hvad mener Sprognævnet?

»

FREMADRETTET I ORDBØGER

Den Danske Ordbog (på ordnet.dk/ddo) angiver dels en bogstavelig betydning af *fremadrettet* ('som vender fremad eller bevæger sig i retning fremad'), dels en overført ('som peger fremad i tiden; som arbejder med henblik på fremtiden'). Den bogstavelige betydning er illustreret med citatet "Gardisternes ansigter var næsten helt skjult af den brede hagerem, og man kunne kun lige ane de alvorlige, fremadrettede ansigter" (Familie Journalen 1984); den overførte med citaterne "En vigtig fremadrettet opgave er at få sikret langt bedre og mere omfattende genbrug af vort affald" (Grenaa Bladet 1990) og "Aktivitetsplanen kan kun ændres fremadrettet, hvis forudsætnin-gerne er ændret væsentligt" (hjemmeside, fagforening, 2001). I det første citat er *fremadrettet* brugt som adjektiv (tillægsord); i det andet som adverbium (biord).

Den bogstavelige betydning af *fremadrettet* er den ældste i sproget. Den er i Ordbog over det danske Sprog (supplementsbind 3, 1997, ordnet.dk/ods) illustreret med tre citater: "en fremadrettet, klart lysende Lygte" (Lov nr. 144, 1.7.1927), "(pindsvinets) fremadrettede Fortænder" (Salmonsens Leksikon-Tidsskrift, 1941-42) og "vi lever ligesom fremadrettet" (Det danske Magasin, 1954). Ordbogen henviser desuden til *fremadvendende* og *fremadvendt*.

Ordet *fremadrettet* har desuden været med i Politikens Nudansk Ordbog siden første udgave fra 1953. Her er eksemplet "hans blik var altid fremadrettet mod målet" (bogstavelig betydning), og dette eksempel genfindes uændret i ordbogen til og med 15. udgave fra 1992. Fra og med 1996-udgaven er betydningen af *fremadrettet* angivet til 'som er målbevidst og fremtidsorienteret' (overført betydning), og eksemplerne er "fremadrettede initiativer til løsning af arbejdsmarkedsproblemet" og "føre en fremadrettet poli-

tik". Skiftet fra bogstavelig til overført betydning i Nudansk Ordbog antyder at den overførte betydning af *fremadrettet* i dag er den mest almindelige. I Retskrivningsordbogen dukker *fremadrettet* op i 1986.

FREMADRETTET SOM ADVERBIUM

Den bogstavelige betydning af *fremadrettet* generer vist ingen. Hvad der derimod synes at irritere en del sprogbrugere, er den overførte betydning af *fremadrettet* og måske især den adverbielle brug af den overførte betydning. I Dansk Sprognævn har vi de sidste 20-25 år registreret adskillige eksempler på denne sprogbrug, fx

"Sandsynligheden taler .. for, at de reducerede tilskud i mange tilfælde kan anvendes mere fremadrettet end nu" (Politiken 5.3.1990).

"I bedes .. fremadrettet benytte følgende adresse ved skriftlig henvendelse til afdelinger i Hovedkontorene" (Brev fra Unibank, februar 2000).

"Vi arbejder fremadrettet på at vi kan afhøre flere vidner, når de tekniske undersøgelser er færdige" (BT 8.7.2008)

Nu er der som udgangspunkt ikke noget underligt i at bruge et adjektiv som adverbium. Sådan kan de fleste adjektiver anvendes:

Der er tale om hårdt arbejde (hårdt= adjektiv)
Hun arbejder hårdt (hårdt = adverbium)

Han bar en fjollet hat (adjektiv)
Hun grinede fjollet (adverbium)

Bandet spillede foran et veloplagt publikum (adjektiv)

Hun talte veloplagt om sin nye bog (adverbium)

Osv.

Når den adverbelle brug af lige netop *fremadrettet* lægges for had, skyldes det nok snarere at sprogbrugen i manges ører lyder som udpræget politikerjargon, managementlingo eller lidt for smart mediesprog. Det er med andre ord for længst blevet en kliche at bruge *fremadrettet* som adverbium. Ordet er således i visse kredse blevet brugt så meget at det næsten er blevet tømt for indhold. Der er jo sjældent grund til eksPLICIT at påpege at man vil gøre noget *fremadrettet* ('med henblik på fremtiden'). Hvis man fx som politiker ikke arbejder på løsninger der stemmer overens med fremtiden, er der jo tale om dårlige løsninger. Der er derfor ingen grund til ustandselig at påpege at man har fremtiden med i sine overvejelser. Når man kritiserer den beskrevne brug af *fremadrettet*, er det altså lige så meget en kritik af de personer der bruger ordet.

OG HVAD MENER SPROGNÆVNET SÅ?

Ifølge loven har Dansk Sprognævn til opgave at fastlægge ords stavemåde (i Retskrivningsordbogen), at følge med i sprogets udvikling ved fx at indsamle nye ord og at besvare spørgsmål fra offentligheden om sprog og sprogbrug, men Sprognævnet bestemmer ikke hvilke ord og udtryk man må bruge. Derimod giver nævnet gerne råd og vejledning om hvordan man mest hensigtsmæssigt udtrykker sig i forskellige sammenhænge.

Når man rådgiver om sprog, må man naturligvis vide noget om den faktiske sprogbrug, men man må også vide noget om holdningerne til den pågældende sprogbrug. Det er eksempelvis en kendsgerning at konstruktioner som *kommentere på*, *lykkes med* og *gro skæg* findes og

bruges i dansk. Når Sprognævnet får spørgsmål om sådanne udtryk, svarer vi at det er ganske almindeligt at sige og skrive sådan, men vi anbefaler samtidig at man er lidt tilbageholdende med udtryksmåderne. Det gør vi ikke fordi der rent sprogligt kan siges at være noget i vejen med konstruktionerne: *Ministeren ville ikke kommentere på forslaget* betyder ikke nødvendigvis det samme som *ministeren ville ikke kommentere forslaget*; *han har groet skæg i ferien* kan være et kort og mundret alternativ til fx *han har tillagt sig skæg i ferien*, og *angriberen lykkedes med sine driblinger* er i mange tilfælde nemmere og hurtigere at sige end fx *det lykkedes angriberen at udføre sine driblinger* (i øvrigt forekom konstruktionen *lykkes med* allerede i 1700-tallet, bl.a. hos Ludvig Holberg, jf. Ordbog over det danske Sprog). Når vi anbefaler at man er tilbageholdende med de nævnte udtryk, skyldes det derimod at de beviseligt irriterer mange sprogbrugere, og at man derfor står sig bedst ved at udtrykke sig på en anden måde.

Tilsvarende med *fremadrettet*. Det er ikke forkert at bruge *fremadrettet* i overført betydning, og det er heller ikke forkert at bruge ordet som adverbium. Men hvis man vil undgå kritik, kan det være en god idé at lade være. I stedet vil man i mange tilfælde kunne udskifte *fremadrettet* med fx *i fremtiden*, *med tiden*, *fremover* eller lignende. Der er faktisk nok at tage af. ■

Forholdsvis og uforholdsvis

Er det rigtigt forstået at man kun kan skrive *de brugte uforholdsvis mange timer på arbejdet* (uden *-t* på *uforholdsvis*), men både *de brugte forholdsvis mange timer på arbejdet* og *de brugte forholdsvis t mange timer på arbejdet* – altså både med og uden *-t* på *forholdsvis*?

Ja, det er helt rigtigt. Af Retskrivningsordbogen (4. udg., 2012) fremgår det således at *uforholdsvis* er et adverbium (biord), og at det altid har samme form. Ordet *forholdsvis* har i Retskrivningsordbogen ordklasseangivelsen *adjektiv* (tillægsord), og i intetkøn har det valgfrit *-t*.

I dansk er det adjektivets intetkønsform der bruges som adverbium, og derfor har *forholdsvis* som adverbium også valgfrit *-t*. I eksemplet er *forholdsvis(t)* synonymt med 'temmelig' eller 'ret', mens *uforholdsvis* bruges i betydningen 'i en grad som overgår hvad man synes er rimeligt og acceptabelt' (jf. Den Danske Ordbog på ordnet.dk/ddo).

I Retskrivningsordbogen er princippet at adverbialer dannet af adjektiver (fx *smukt* i *hun synger smukt* og *højt* i *du må ikke råbe så højt*) skal søges under de pågældende adjektiver (fx *smuk* og *høj*). Rene adverbier, dvs. ord der kun kan bruges som adverbier (fx *temmelig*, *naturaligvis* og *navnlige*), er derimod opført som selvstændige opslagsord med ordklasseangivelsen *adverbium*. Rene adverbier er som hovedregel ubøjelige, men ved enkelte af dem er der dog valgfrihed mellem en form med *-t* og en form uden *-t*, fx *morderlig(t)*, *sødelig(t)* og *gladelig(t)*.

I Retskrivningsordbogen fra 1955 var *forholdsvis* kategoriseret som et (ubøjeligt) adverbium,

men i 1986-udgaven blev ordklasseangivelsen ændret til adjektiv. Det skyldes at man kan tale om fx *en forholdsvis nedsættelse af lejen* og *den forholdsvis ro i baglandet*, men det må dog indrømmes at *forholdsvis* i den faktiske sprogbrug oftest bruges adverbielt. Frekvens spiller imidlertid ingen rolle i Retskrivningsordbogen. Ord som *tilsyneladende*, *delvis*, *henholdsvis*, *gradvis*, *nylig* m.fl. er således i Retskrivningsordbogen klassificeret som adjektiver fordi man kan tale om fx *en tilsyneladende stilhed*, *en delvis sygdomsmedling*, *den henholdsvis brug af engelsk og dansk*, *en gradvis tilbagetrækning*, *hendes nylige skilsmisse* osv. Dette til trods for at ordene oftest bruges adverbielt. Eller sagt på en anden måde: Hvis et ord overhovedet kan bruges som adjektiv, har det ordklasseangivelsen *adjektiv* i Retskrivningsordbogen. ■

JNJ

Er bindestregen i *e-sport* på vej ud af sproget?

Jeg ved at Sprognævnet anbefaler *e-sport* skrevet med bindestreg, men jeg har fået en henvendelse fra en ung sproginteresseret redaktør som mener at praksis blandt yngre sprogbrugere har ændret sig, og at vi risikerer at virke håbløst gammeldags hos yngre brugere hvis ikke vi skriver *esport* – altså uden bindestreg. Derfor vil jeg høre om I med jeres viden og overvågning af den løbende sprogbrug mon er på vej med en ændret anbefaling, fx om valgfrihed?

Der er ikke umiddelbart nogen ændring på vej med hensyn til skrivemåden *e-sport*. Det er en grundlæggende regel i dansk retskrivning at bruge bindestreg i sammensætninger med forkortelser jf. Retskrivningsordbogen (4. udg., 2012, § 57.3.a), og det er problematisk at give valgfrihed mellem en form med bindestreg og en form uden bindestreg ved enkeltord der falder ind under denne regel, idet det ødelægger systematikken og gør det vanskeligt at regne ud hvordan tilsvarende sammensætninger med *e* som førsteled skal skrives, fx *e-mail*, *e-learning*, *e-bog* osv.

Ifølge vores undersøgelser i tekstsamlingen Korp, der især består af avistekster (søgning 28.3.2018), ser det fortsat ud til at skrivemåden med bindestreg er langt den hyppigste. Skrivemåden *esport* (uden bindestreg) ses kun i ca. 16 % af tilfældene. Der er faktisk andre sammensætninger med *e* som førsteled der oftere skrives uden bindestreg, fx udgør *email* næsten 30 % af eksemplerne. Ser vi på *elearning*, er det kun 7 % der vælger denne skrivemåde. Der tegner sig altså et ret broget billede, men i ingen af til-

fældene er det skrivemåden uden bindestreg der er den mest almindelige.

Ikke desto mindre kan skrivemåden *esport* meget vel være mere udbredt i e-sportsmiljøet end i almensproget, og der er vel også typisk en del yngre sprogbrugere indenfor dette miljø, hvilket sandsynligvis også påvirker skriftsproget på dette punkt – og på andre punkter. Men det har ikke afgørende betydning for fastsættelsen af den officielle skrivemåde for ordet *e-sport*. ■

AÅJ

VIDSTE DU ...

... at en *bikube* også kan være en kage? Mange læsere af dagbladet Politiken vil formentlig nikke genkendende til historien om bikubekagen, som avisen bragte på Bagsiden 18. januar 2018. Hvis du ikke kender til kagen, kan det skyldes at du er sjæl-lænder. Der er i hvert fald tale om en kagetype som primært kendes fra Fyn og til dels Øst- og Sønderjylland, det vil sige en af disse kagetyper som stadigvæk (ligesom fx *gode råd*, der en nogle flade, tynde småkager, bagt i et specielt gode råd-jern) især er knyttet til en bestemt landsdel (her Sønderjylland). Og hvad er en *bikube* så? Ja det er marengs der er formet som en (hul) bikube, fyldt med flødeskum og chokoladestykker.

NÆSTE NUMMER UDKOMMER I SEPTEMBER 2018

Dansk
Sprognævn

VIDSTE DU ...

... at *ulvelav* har fået sit navn fordi man tidligere brugte den til at dræbe ulve med? Planten er giftig, og det udnyttede man ved at pulverisere den og gemme det giftige pulver i kød som man lagde ud til ulvene. Derudover kunne man også bruge den til at farve tøj gult. Planten findes ikke i Danmark, men kendes fra det nordlige Skandinavien, hvor den dog er sjælden.

En anden giftig plante man også brugte i jagten på ulve, er *stormhat*, der i øvrigt hedder *wolfsbane* på engelsk.

(Henning Knudsen: *Flora Danica*, Lindhardt og Ringhof, 2014).

■ Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier
■ Redaktion: Margrethe Heidemann Andersen, Jørgen Nørby Jensen og Anni Renner Mortensen

■ ISSN: 2446-3124
■ Layout: Pernille Kleinert
■ DTP: Jannerup A/S

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

AK	Anne Kjærgaard
AÅJ	Anita Ågerup Jervelund
ESJ	Eva Skafte Jensen
IEM	Ida Elisabeth Mørch
JNJ	Jørgen Nørby Jensen
JS	Jørgen Schack
MHA	Margrethe Heidemann Andersen
PD	Philip Diderichsen
PJ	Pia Jarvad
SK	Sabine Kirchmeier

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Tidsskriftet udkommer 4 gange om året og er gratis. **Tilmelding sker på Sprognævnets hjemmeside.** Så får du en e-mail 4 gange om året, dvs. hver gang bladet udkommer.

Følg også Dansk Sprognævn på nettet, på LinkedIn og på Facebook:

■ Hjemmesiden: dsn.dk
■ LinkedIn: [Dansk Sprognævn](#)
■ Facebook: [Dansk Sprognævn](#)

Dansk
Sprognævn

Worsaaesvej 19, 4. sal
1972 Frederiksberg C